

III Всеукраїнська науково-практична конференція

До 25-річчя підготовки спеціальності
«Практична психологія»
в СумДПУ імені А.С. Макаренка

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ: ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН

16–17 лютого 2017 р.

**МАТЕРІАЛИ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Міністерство освіти і науки України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
лабораторія методології і теорії психології
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
кафедра практичної психології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
кафедра практичної психології
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
кафедра психології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кафедра психології
Факультет підготовки фахівців для Національної гвардії України НАВС
кафедра загально-правових та психологічних дисциплін
Навчально-методичний центр психологічної служби
Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
Інформаційно-методичний центр управління освіти і науки
Сумської міської ради
Сумський обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів
Академія наук вищої освіти України

*До 25-річчя підготовки спеціальності «Практична психологія»
в СумДПУ імені А.С. Макаренка*

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ: ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН

МАТЕРІАЛИ
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
16–17 лютого 2017 року

Суми – 2017

УДК: 159.923:[316.4(082)+316.613.5]
ББК 88.372я431
О 72

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради навчально-наукового Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка протокол № 6 від 31.01.2016р.

Редакційна колегія:

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Злишков Валерій Лаврентійович – кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник, в.о. завідувача лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Іванова Олена В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри загально-правових та психологічних дисциплін Факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України НАВС

Сафін Олександр Джамільович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Седих Кіра Валеріївна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Хомуленко Тамара Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Вертель Антон Вікторович – кандидат філософських наук, викладач кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Щербак Тетяна Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

О72 Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 лютого 2017 року, м. Суми). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. – 232 с.

ISBN 978-966-968-236-3

Збірник містить матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін», що висвітлюють теоретичні та практичні результати досліджень проблем особистості в контексті її життєвого шляху, в умовах особистісних, міжособистісних і суспільних криз. Особливу увагу приділено питанням збереження психічного здоров'я та надання психологічної допомоги людині в консультативно-терапевтичній практиці.

Видано в авторській редакції

ISBN 978-966-968-236-3

УДК: 159.923:[316.4(082)+316.613.5]
ББК 88.372я431

©Колектив авторів, 2017
Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017

ЗМІСТ

Секція 1. Теоретико-методологічні дослідження особистості у кризових умовах та критичних ситуаціях життя		
<i>Алексєєва Ю.А.</i>	Функції віри як компонента свідомості особистості юнацького віку	9
<i>Біла І.М.</i>	Психолого-педагогічний супровід розвитку здібностей дітей	10
<i>Бондар Ю.С., Кобзєва Ю.А., Гордієнко- Митрофанова І.В.</i>	Вплив гендерного фактора на вербальну поведінку респондентів (на матеріалі стимулу «КРИЗА»)	12
<i>Варій М.Й.</i>	Криза та її подолання в енергетичній концепції психіки і психічного	14
<i>Вертель А.В.</i>	Триступенева модель емоційного вигорання в структурному психоаналізі Ж. Лакана	17
<i>Галата О.С.</i>	Теоретичний аналіз дослідження завязатості у психологічній науці	19
<i>Гичко Ю.В.</i>	Ключові поняття критичних ситуації та їх характеристика	20
<i>Даниленко Н.В.</i>	Формування світогляду у юнацькому віці як розвиток особистості	21
<i>Демочка Ю.В.</i>	Ургентна адикція як феномен сучасного суспільства	23
<i>Єрмакова Н.О., Зусєва К.І.</i>	Психологічні механізми соціальної мобільності особистості в умовах кризової нестабільності у сучасному українському суспільстві	25
<i>Завацький В.Ю.</i>	Формування життєвих сценаріїв молоді в аспекті регулятивної сутності гендерної культури суспільства	27
<i>Завгородня О.В.</i>	Концепція власного життя людини: стадії розвитку	28
<i>Зелінська Т.М.</i>	Напрямки зниження інтенсивності особистісної амбівалентності студентів у кризові періоди	31
<i>Злишков В.Л.</i>	Автентичне лідерство у кризових ситуаціях життя	33
<i>Кондратюк- Антонова Т.В.</i>	Філософський погляд на психологічну допомогу людині у сучасних посткризових умовах життя	36
<i>Копилов С.О.</i>	Культуротвірна активність як детермінанта автентичного життя у кризових умовах	38
<i>Кравченко О.О.</i>	Інклюзивний туризм як вид соціальної реабілітації осіб з інвалідністю	41
<i>Кузікова С.Б.</i>	Ресурси саморозвитку в життєвій кризі особистості	43

<i>Карачинський О.А.</i>	Формування сенсу при бойовому стресі особистості комбатантів	200
<i>Кузнецова М.М.</i>	Емоційно-вольова саморегуляція навчально-професійної діяльності студентів з високим і низьким рівнями диспозиційного оптимізму	201
<i>Латіна Г.О.</i>	Адаптаційні можливості спортсменів при субмаксимальних навантаженнях	203
<i>Лисенко Л.М.</i>	Роль емоційного інтелекту в адаптаційних механізмах особистості	204
<i>Лукомська С.О.</i>	Особливості копінг-стратегій учасників бойових дій на сході України	206
<i>Матієнко-Купріянов В.І.</i>	Детермінація криз професійного розвитку викладача фізичного виховання	207
<i>Ніколаєнко С.О.</i>	Основні симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в учасників бойових дій	209
<i>Носова І.Є.</i>	Кризові явища України як закономірний процес державотворення	211
<i>Петровська Т.В.</i>	Особистісні детермінанти адаптації спортивних педагогів в умовах професійного вигорання	214
<i>Підчасов Є.В., Ломакін Г.І.</i>	Соціально-психологічні фактори взаємообтяження вікових криз дорослості участю у бойових діях	216
<i>Позднишев Є.В.</i>	Роль психотехнологій у формуванні, корекції та просуванні іміджу спортсмена	218
<i>Сафін О.Д.</i>	Щодо системи психологічної реадaptaції учасників бойових дій	221
<i>Скрипник Н.Г.</i>	Адаптаційний потенціал особистості у кризових умовах життя	222
<i>Табачников С.І., Марченко Є.М., Осуховська О.С., Синіцька Т.В., Чепурна А.М., Табачников О.Ю., Болтоносів С.В.</i>	Клінічна та психологічна характеристика учасників АТО, які перенесли посттравматичні психічні порушення і вживали психоактивні речовини	224
<i>Токарева О.Г.</i>	Переживання травматичного стресу, пов'язаного з проходженням служби в зоні АТО, та методи його виявлення	226
<i>Шестопалова М.Ю.</i>	Стресостійкість військовослужбовця як ресурс подолання негативних наслідків стресових травматичних ситуацій	228
<i>Широбоков Ю.М.</i>	Психологічна допомога військовослужбовцям, які перебували у військовому полоні в зоні АТО	229
<i>Щербак Т.І.</i>	Спорт як модель дослідження екстремальних ситуацій	230

Секція 1.

Теоретико-методологічні дослідження особистості у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

Алексєва Юлія Аркадійвна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

ФУНКЦІ ВІРИ ЯК КОМПОНЕНТА СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Віра як особистісне утворення суттєво впливає на суспільну та індивідуальну свідомість молодого покоління. Теоретичний аналіз літератури показав, що психологи виділяють різні функції віри. Так, на думку Т. О. Казанцевої, віра виконує такі функції: інформативну та орієнтуючу, завдяки яким особистість адекватно орієнтується в навколишньому світі згідно із системою переконань, своїми віруваннями; когнітивну, тобто готовність когнітивної системи до сприйняття інформації, пов'язаної із предметом віри; зміцнювальну, що актуалізує емоційну значущість віри; захисну, що забезпечує закріплення тих дій, які приводять індивіда до стану віри.

Емпіричне дослідження релігійної віри дозволило О. І. Климишин виділити наступні її функції: світоглядну, яка забезпечує людину змістовно-всеохоплюючим і функціонально-дієвим світоглядом; регулятивну, яка забезпечує захист свободи волі людини і реалізує здатність до оцінки нею власних вчинків та моральних зобов'язань; інтегровальну, яка підтримує інтегративні процеси, які реалізуються у кожній з трьох іпостасей людини – тіла, душі, духа та які сукупно творять єдине ціле; комунікативну, метою якої є забезпечення діалогу з Богом; психотерапевтичну, що активізує та спрямовує внутрішній потенціал людини на подолання життєвих криз.

На думку Е. Веселової, віра виконує п'ять функцій: 1) онтологічну; 2) пізнавальну; 3) мотиваційно-енергетичну; 4) морально-етичну (шлях утвердження духовного життя); 5) інтегровальну – що інтегрує людину в цілісну особистість, спрямовану до об'єкта віри.

На думку Лінецького, функції віри визначаються насамперед світоглядом особистості.

Проте ми вважаємо, що віра може виконувати подвійну роль. В одних випадках конструкт віри, створений особистістю на основі раціонального погляду і його максимального наближення до реальних ставлень до об'єкта віри, виконує позитивну роль – сприяє духовному і когнітивному зростанню, підсилює адаптивний потенціал особистості, а також здатності до прогнозування майбутнього. В інших ситуаціях віра виконує ілюзіогенну функцію і заганяє особистість у глухий кут, породжує схильність до ілюзійності, відриву від реальної оцінки проблем, які лежать в основі концепту або конструкту віри, і, отже, від раціонального вирішення своїх життєвих проблем.

Ми виділяємо сім функцій віри в суспільній та індивідуальній свідомості особистості юнацького віку: 1) ціннісно-орієнтовну; 2) ідеологічну; 3) світоглядну; 4) мотивуючу; 5) смислотвірну; 6) адаптивну; 7) прогностичну, футурологічну.

1) Ціннісно-орієнтовна – концепти і конструкти віри виступають як орієнтири вибору цілей і засобів їх досягнення, є організаторами діяльності в різних ментальних просторах.

2) Ідеологічна – концепти віри пропагандують інтереси певних соціальних груп, висувуючи ідеологічні цілі і виконуючи ідеологічні завдання.

3) Світоглядна – віра, виражена у формі комплексу конструктів, що відображають цілісну систему поглядів особистості на світ та виступає основою світогляду.

4) Мотивуюча – інтеріоризовані концепти і створені особистістю конструкти здатні спонукати до діяльності залежно від форм і видів віри.

5) Смислотвірна – надає смисл існуванню, теперішньому і баченню майбутнього, дозволяє визначати цілі та засоби досягнення з погляду їх утилітарності та рентабельності.

6) Адаптивна – захищає особистість від втрати сенсу, дає сили для подолання станів смисловтрати, підвищує адаптивний потенціал, сприяє активації психічних та енергетичних ресурсів індивіда.

7) Прогностична, футурологічна – орієнтує свідомість на передбачення розвитку подій особистого та суспільного життя в найближчому та віддаленому майбутньому, є умовою моделювання способів реалізації цілей на основі наявного почуття надії.

Таким чином, віра в юнацькому віці може виконувати різні функції. З одного боку вона може сприяти духовному розвитку особистості, з іншого – породжує схильність до виникнення ілюзій та ілюзієтворчості.

Біла Ірина Миколаївна

*доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник
лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені
Г. С. Костюка НАПН України (м. Київ)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Процес становлення, розвитку здібностей, що є запорукою психічного здоров'я, особистісного та соціального прогресу, починається з раннього дитинства. Відомі психологи та педагоги (Л. С. Виготський, В. А. Крутецький, В. Т. Кудрявцев, О. І. Кульчицька, М. М. Поддяков, Б. М. Теплов та ін.) довели, що здібності яскраво проявляються у дитячому віці й поступово розвиваються у процесі спеціально організованого навчання та виховання. Побудова моделі, схеми-проекту розвитку, супроводу розвитку здібностей та поінформованість дорослих, які виховують дітей, дозволить пришвидшити

успіх зростання здібностей, становлення творчої, гармонійної особистості.

Вибудовуючи модель розвитку здібностей, ми враховували, що здібності мають діяльнісну, інтегративну природу, яка проявляється у індивідуальних особливостях перебігу психічних процесів (уваги, сприймання, уяви, мислення, пам'яті) та особистісних утворень (спрямованості ставлення та емоційно-ціннісних, вольових елементів) в певних видах діяльності.

Загалом здібності можуть класифікуватися за психологічними, особистісними критеріями (сенсорномоторні, перцептивні, мнемічні, імажинативні, мислиневі тощо), а також за критеріями віднесення до певної предметної галузі (розумові, фізичні, здібності до навчання, технічні, операторські, педагогічні, управлінські, музичні, літературні, математичні). Розвиток навичок та умінь, операційно-технічної вправності, виконавських здібностей є необхідним етапом, що забезпечує умови для якісного стрибка від виконання до творчості та підкреслює значення операційно-діяльнісного компоненту у структурі здібностей.

Рівень прояву кожної якісної сторони здібностей визначається сукупністю певних задатків. Але величина генетичної зумовленості більшості особистісних якостей (виключаючи темперамент) значно нижча, ніж показники наслідуваності загальних та спеціальних здібностей. Саме тому детермінуючим фактором розвитку здібностей дитини є взаємодія з соціальним середовищем, навчання, виховання, організований супровід в умовах взаємодії із соціумом, сумісна діяльність з дорослим. Успішність розв'язання пізнавальних, творчих задач визначає мотивація та особистісні якості індивіда (наполегливість, толерантність до невизначеності, естетичні почуття, емоційність і т. п.). Що стосується вирішального фактору – умов розвитку здібностей у дитячому віці, зокрема умов, які стимулюють формування творчих здібностей – то це у першу чергу: забезпечення сприятливої атмосфери, позитивного психологічного клімату, можливостей для вправлення та практики; естетичність розвивального середовища; заохочення висловлювання оригінальних ідей; відмова від висловлювання оцінок та критики в адресу дитини; взаємодія усіх учасників педагогічного процесу; педагогічна майстерність дорослого у виявленні та розвитку здібностей дитини.

Структурна модель розвитку здібностей дітей демонструє їх динамічну, інтегративну природу (що включає мотиваційну, ціннісну, когнітивну та операційну компоненти), а також багатомірність здібностей та наголошує на значенні базису – фізіологічних і психічних властивостях. Лише за сприятливих умов, соціальної взаємодії у сім'ї та навчальному закладі, у різних видах діяльності, за наявності розвивального середовища здібності зможуть формуватися найбільш продуктивно і досягти апогею, стадії таланту. Модель розвитку здібностей, яка поєднує алгоритмічність та творчість, визначає критерії діагностики та орієнтири розвитку здібностей на наступних етапах онтогенезу.